

ΥΦΟΣ	ΠΩΣ ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΝΕΤΑΙ;
Λιτό, απλό	• Απλό λεξιλόγιο • μικροπερίοδος λόγος • κυριαρχία παρατακτικής σύνταξης, ή ασύνδετου σχήματος • κυριαρχία ρημάτων • ενεργητική σύνταξη • απουσία σχημάτων λόγου και συντακτικής περιπλοκής
Οικείο	• α/β ρηματικό πρόσωπο • προσφωνήσεις οικειότητας • παρατακτική σύνδεση / ασύνδετο σχήμα • ενεργητική σύνταξη • απλές προτάσεις • Χρήση καθημερινού λεξιλογίου
Ζωντανό/ ζωηρό, προφορικό	• Μικροπερίοδος λόγος • ασύνδετο σχήμα • παρατακτική σύνταξη • καθημερινές λέξεις και φράσεις • σημεία στίξης • επιφωνήματα • Χρήση παραδειγμάτων • διάλογος, ευθύς λόγος • ρητορικές ερωτήσεις • μεταφορές, εικόνες, παρομοιώσεις • ενεργητική σύνταξη

Λυρικό, γλαφυρό, λογοτεχνικό, ποιητικό	• Ποιητική γλώσσα/ Ποιητική λειτουργία του λόγου, συνυποδηλώσεις • εικονοπλαστικός λόγος • χρήση εκφραστικών μέσων • σημεία στίξης • Επίκληση στο συναίσθημα
Εξεζητημένο/ επιτηδευμένο/ πομπώδες/ στομφώδες/ ρητορικό	• Χρήση σπάνιων ή εντυπωσιακών λέξεων (βαρύγδουπες λέξεις) • κοσμητικά επίθετα • κατάχρηση εκφραστικών μέσων • περίπλοκη σύνταξη, διαδοχική υπόταξη • χρήση λέξεων και φράσεων από την καθαρεύουσα • ρητορισμός, λεκτικός πληθωρισμός
Επίσημο	• αφηρημένες έννοιες και επιστημονικοί όροι (ή και ειδική ορολογία) • παθητική σύνταξη • υποτακτική σύνταξη - διαδοχή-υπόταξη • γ' πρόσωπο • κυριαρχία της επίκλησης στη λογική • Ακρίβεια, σαφήνεια, πλούτος λεξιλογίου.
Χαλαρό	• Λίγες σχετικά σκέψεις, συνειρμικά συνδεδεμένες • παρεκβάσεις, επαναλήψεις.
Πυκνό	• Προσπάθεια να εκφραστούν οι σκέψεις με τη μέγιστη οικονομία λέξεων.
Φροντισμένο	• Αυστηρή οργάνωση των σκέψεων κατά ενότητες • προσεκτική χρήση διαρθρωτικών λέξεων • έλλειψη πλατειασμών ή παρεκβάσεων

Χιουμοριστικό/ παιγνιώδες /εύθυμο	• λογοπαίγνια, ευφρολογήματα, υπονοούμενα • Προφορικότητα • Καθημερινό λεξιλόγιο • Χαριτόλογος διάθεση, ψυχαγωγικός χαρακτήρας
Σαρκαστικό/ ειρωνικό	• Υπαινιγμοί • Χρήση σημείων στίξης ως σχόλιο • Εξεζητημένο λεξιλόγιο • Μειωτικές εκφράσεις • Έντονη χρήση ειρωνείας
Εξομολογητικό/ απολογητικό	• Χρήση α' ενικού προσώπου • παρελθοντικοί χρόνοι • προσωπικά συναισθήματα και σκέψεις – βιώματα
Διδακτικό/ συμβουλευτικό/ παραινετικό	• β' ενικό / πληθυντικό ρηματικό πρόσωπο • υποτακτική / προστακτική έγκλιση • βουλευτικές προτάσεις • παροχή πληροφοριών
Προτρεπτικό	• Παρότρυνση σε μια ιδεατή στάση ζωής • προσπάθεια νουθεσίας του δέκτη.
Μελαγχολικό, δραματικό, απαισιόδοξο	• Δημιουργία έντονης συναισθηματικής φόρτισης
Επιστημονικό	• Ειδική ορολογία • Μακροπερίοδος λόγος • Επίκληση στη λογική • Αναφορική χρήση γλώσσας • Αναλυτικός λόγος (επεξηγήσεις)

Λαϊκό	• Καθημερινό λεξιλόγιο • Παρατακτική σύνδεση • προφορικότητα
Ρεαλιστικό	• ακριβείς περιγραφές δίχως προσπάθεια ωραιοποίησης
Υποβλητικό	• υποδηλώνει βαριές και καταθλιπτικές ψυχικές ή συναισθηματικές καταστάσεις

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Ο χαρακτηρισμός του ύφους βασίζεται σε παρατηρήσεις σχετικά με:

• τις γλωσσικές επιλογές

• τον σκοπό

• τη διάθεση του συγγραφέα,

γι' αυτό επιδέχεται περισσότερους από έναν χαρακτηρισμούς (π.χ. απλό, δυσνόητο, εξεζητημένο, οικείο, επίσημο, τυπικό, σοβαρό, στοχαστικό, ρητορικό, δημαγωγικό, πυκνό, λιτό, λυρικό, ειρωνικό, επικριτικό κ.λπ.).

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΩΤΗΣΗ: Να χαρακτηρίσετε το ύφος των κειμένων.

Κείμενο 1: Έπειτα, το σημερινό «παιδί» έχει λευτερωθεί από τους «κληρονομικούς» ενδοιασμούς, τις πλεγματικές αναχαιτίσεις που παλαιότερα έκαναν το μαθητή να σκύβει παθητικά το κεφάλι και να δέχεται αδιαμαρτύρητα την «αυθεντία» του Δασκάλου, του οποιουδήποτε Δασκάλου. Σηκώνεται και διατυπώνει με θάρρος προς κάθε κατεύθυνση τις απορίες, τις αντιρρήσεις, τις δικές του γνώμες. Και επειδή σήμερα σειέται παντού το κοινωνικό έδαφος από τα προβλήματα που έχουν γεννήσει οι οικονομικές εξελίξεις και οι πολιτικές ζυμώσεις σε όλες τις χώρες του κόσμου, η «αμφισβήτηση» έχει εισβάλει στα σχολεία και έχει κάνει δύσκολο το έργο του Δασκάλου. Πάρε το λοιπόν απόφαση. Δεν είσαι πια ο «τυχερός» Δάσκαλος των αρχών του αιώνα μας, που ήξερε και πίστευε «ακριβώς» (ή περίπου ακριβώς) όσα περίμεναν να ακούσουν από αυτόν τα ολιγαρχικά και ντροπαλά παιδιά του σχολείου εκείνης της εποχής. Είσαι (οφείλεις να είσαι, δεν μπορείς παρά να είσαι) ο Δάσκαλος ενός άλλου καιρού κι ενός άλλου κόσμου, που πρέπει να πλησιάσεις μια ταραγμένη νεότητα, ορμητική και απαιτητική, και να τη βοηθήσεις να βρει το δρόμο της. Πρόσεξε πόσο συγκρούονται οι γνώμες των συναδέλφων σου, όταν χαρακτηρίζουν τη σημερινή Νεότητα συγκρίνοντάς την με την παλαιότερη. Σπάνια βρίσκεται κανείς να την εγκωμιάσει. Οι πιο πολλοί την κατηγορούν ότι έχασε τη φιλοπονία, το φιλότιμο, την ντροπή, τις αρετές που κάνουν τον νέο άνθρωπο συμπαθητικό, αγαπητό. Μη βιαστείς να συμφωνήσεις μαζί τους. Εσύ να κάνεις προσεχτικές παρατηρήσεις και να σχηματίσεις τη δική σου γνώμη. Πώς; Αυτό είναι το μυστικό σου. Πάντως, όχι με απειλές και με λοιδορίες ούτε με ειρωνείες και σαρκασμούς. Αλλά με την πειθώ, που είναι τόσο πιο αποτελεσματική, όσο επιχειρείται πιο πολύ με το ζωντανό παράδειγμα, παρά με τα άψυχα λόγια. Πρώτα όμως να κερδίσεις την εμπιστοσύνη του Νέου. [Πανελλήνιες 2004]

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το ύφος του κειμένου είναι απλό και κατανοητό διότι:

- ο συγγραφέας αξιοποιεί **λεξιλόγιο απλό**, εκφράσεις του προφορικού λόγου, π.χ. «το σημερινό “παιδί” έχει λευτερωθεί», «Και επειδή σήμερα σιέται παντού το κοινωνικό έδαφος», «Οι πιο πολλοί την κατηγορούν ότι έχασε τη φιλοπονία, το φιλότιμο, την ντροπή, τις αρετές που κάνουν τον νέο άνθρωπο συμπαθητικό, αγαπητό»
- χρησιμοποιεί **μικροπερίοδο λόγο**, π.χ. «Σπάνια ... αγαπητό», «Μη βιαστείς να συμφωνήσεις μαζί τους. Εσύ να κάνεις προσεχτικές παρατηρήσεις και να σχηματίσεις τη δική σου γνώμη»
- προτιμάται η **ρηματική δομή** του λόγου.

Το ύφος του κειμένου γίνεται ζωντανό, άμεσο και οικείο με τη χρήση:

- **β' ενικού προσώπου**: «Είσαι (οφείλεις να είσαι, δεν μπορείς παρά να είσαι) ο Δάσκαλος ενός άλλου καιρού κι ενός άλλου κόσμου, που πρέπει να πλησιάσεις μια ταραγμένη νεότητα, ορμητική και απαιτητική, και να τη βοηθήσεις να βρει το δρόμο της. Πρόσεξε πόσο συγκρούονται οι γνώμες των συναδέλφων σου, όταν χαρακτηρίζουν τη σημερινή Νεότητα συγκρίνοντάς την με την παλαιότερη»
 - **ερωτηματικών προτάσεων**: «– Πώς; – Αυτό είναι το μυστικό σου».
- Το ύφος του κειμένου γίνεται προτρεπτικό, συμβουλευτικό με τη χρήση:
- **προτρεπτικής υποτακτικής και προστακτικής**: «Πρώτα όμως να κερδίσεις την εμπιστοσύνη του Νέου», «Πάρε το λοιπόν απόφαση», «Μη βιαστείς να συμφωνήσεις μαζί τους. Εσύ να κάνεις προσεχτικές παρατηρήσεις και να σχηματίσεις τη δική σου γνώμη».

Κείμενο 2: *Δε θα' κλαιγε αφήνοντας το μαγαζί. Στο νέο τόπο που θα πήγαινε, σ' αυτή τη μακρινή χώρα, δε θα' ταν το ίδιο. Έπειτα θα παντρευόταν. Ναι, αυτή η Έβελιν. Και ο κόσμος θα της φερόταν με σεβασμό. Δε θα της φερόταν όπως στη μητέρα της. Δηλαδή όπως ο πατέρας φερόταν στη μητέρα της. Ακόμα και τώρα που η ίδια είχε κλείσει τα δεκαεννιά, ένιωθε ακόμα να κινδυνεύει από το θυμό του πατέρα της. Σ' αυτόν δε χρωστούσε τις ταχυπαλμίες της; Το περίεργο ήταν πως όταν ήταν παιδιά δεν την είχε ποτέ χτυπήσει, όπως συνήθιζε να κάνει με τον Χάρη και τον Ερνέστο. Γιατί αυτή ήταν κορίτσι· καλά!*

(Τζέιμς Τζόυς, «Η Έβελιν», Φάκελος Υλικού Νεοελληνική Λογοτεχνία, Δίκτυο 1ο, «Όταν θέλεις να φύγεις...»)

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο συγγραφέας στο συγκεκριμένο απόσπασμα χρησιμοποιεί, κατά βάση, **μικροπερίοδο λόγο** (Έπειτα θα παντρευόταν, Ναι, αυτή η Έβελιν), **απλό, καθημερινό λεξιλόγιο** (το μαγαζί, φερόταν, χρωστούσε, ταχυπαλμίες), **επαναλήψεις** (πατέρας, φερόταν) και λέξεις **συναισθηματικά φορτισμένες** (θυμό, ταχυπαλμίες, είχε χτυπήσει). Επίσης, χρησιμοποιεί **σημεία στίξης**, ερωτηματικό, άνω τελεία και θαυμαστικό δηλωτικά της συναισθηματικής κατάστασης της ηρωίδας [Σ' αυτόν δε χρωστούσε τις ταχυπαλμίες της; (εσωτερικός διάλογος), Γιατί αυτή ήταν κορίτσι· καλά! (μικρή παύση στον ειρμό της σκέψης της και αμέσως μετά ειρωνεία)]. Με όλους αυτούς τους **απλούς** εκφραστικούς τρόπους ο συγγραφέας μας **υποβάλλει** στη βαριά και καταθλιπτική καθημερινότητα της Έβελιν. Συνεπώς, το ύφος είναι απλό και υποβλητικό.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

- α) στις γλωσσικές ποικιλίες (γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του ομιλητή ή συγγραφέα, γεωγραφικές, κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες, οπτικές της γλώσσας),
- β) στο λεξιλόγιο (κοινό – καθημερινό, εξειδικευμένο – τεχνικό),
- γ) στους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας,
- δ) στη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου,
- ε) στα σχήματα λόγου, στη σύνδεση των προτάσεων (παρατακτική, υποτακτική) και τη σημασία των λέξεων με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (κυριολεξία, μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.),
- στ) στην ονοματοποίηση: Η διαδικασία μετατροπής ενός ρήματος ή ενός επιθετικού προσδιορισμού σε ουσιαστικό (π.χ. υπολογίζω > υπολογισμός, αλλάζω > αλλαγή, ικανός > ικανότητα, φτωχός > φτωχοποίηση). Η ονοματοποίηση χαρακτηρίζει τα επιστημονικά κείμενα και τα «ακαδημαϊκά» είδη λόγου, όπως το δοκίμιο ή οι τεχνικές αναφορές, που επεξεργάζονται αφηρημένες και τεχνικές έννοιες,
- ζ) στη χρήση προσωπικής και απρόσωπης σύνταξης,
- η) στη χρήση ευθέος και πλαγίου λόγου.

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του κειμένου.

Με ποια στοιχεία «αποκωδικοποιούμε» το ύφος στα λογοτεχνικά κείμενα;

Με τα εκφραστικά στοιχεία (κειμενικούς δείκτες) του γραπτού λόγου:

- Χρήση της γλώσσας (κυριολεκτική/ μεταφορική χρήση της γλώσσας ή αναφορική/ ποιητική λειτουργία της)
- Λεξιλόγιο (επίσημο, απλό/καθημερινό, φυσικό, λόγιο, λαϊκό, εξεζητημένο, κ.α.)
- Σύνδεση προτάσεων (παρατακτική, υποτακτική σύνδεση, ασύνδετο σχήμα)
- Μικροπερίοδος ή Μακροπερίοδος λόγος
- Σημεία στίξης
- Ρηματικά πρόσωπα
- Σχήματα λόγου (επαναλήψεις, αντιθέσεις, μεταφορές, προσωποποιήσεις, υπερβολές, κ.ο.κ.)
- Εικόνες
- Αφηγηματικές τεχνικές [(εσωτερικός) μονόλογος, (εσωτερικός) διάλογος]
- Αν απευθύνεται στη λογική ή στο συναίσθημα του δέκτη.